

DOKUMENTARNI I NARATIVNI PODACI O VLASIMA U CRNOJ GORI

Božidar Šekularac

The issue of Vlachs in Montenegro is an interesting, provocative, often treated but insufficiently clarified and constant topic with many dilemmas which inspired numerous works.

Vlachs are the people of Roman origin that worked mostly with cattle and lived in the hinterland of the Montenegrin seaside as well as the neighbouring Dalmatian regions. It is indisputable that the Vlachs have left traces of their existence in all regions of Montenegro. This is testified by many toponyms and antroponyms preserved until today. This work contains some data from the mediaeval documents related to these issues, as well as the traditional stories about old nations who lived on the ground of Montenegro.

Pitanje Vlaha (vlaha) u Crnoj Gori je interesantna, provokativna, dosta obrađivana, nedovoljno razjašnjena, sa dosta dilema i stalna tema o kojoj su nastali brojni radovi.

Ono o čemu se slaže većina istraživača jeste to da se radi o stanovništvu romanskog porijekla koje se bavilo uglavnom stočarstvom i živjelo u zaleđu Crnogorskog primorja i susjednim dalmatinskim krajevima. Isto tako, nesporno je da su Vlasi ostavili tragove o svom boravku u svim predjelima Crne Gore. O tome govore brojni toponimi sačuvani do danas, ali i antroponimi koji upućuju na vlaško porijeklo. Upravo o ovim pitanjima dati su podaci iz srednjevjekovnih dokumenata u radu, ali i predočena su predanja o starim narodima na tlu Crne Gore.

Pojam Vlah je u literaturi različito tumačen i shvatan. U glagoljskom kalendaru iz g. 1491. i glagoljskom prazničniku za 1506. godinu nazivaju ih *latinus*, u Vukovom rječniku su Rumuni, kod Ukrajinaca Voloh = Rumun, Slovenci ih imenuju sa *lah*, dok je u staroj srpskoj i hrvatskoj srednjovjekovnoj državi to čovjek iz vlaških katuna, nomadski pastir bez obzira na vjeru i narodnost. Kasnije, u mletačko-tursko doba Vlah je slovenski doseljenik pravoslavac na turskim teritorijama. Ovaj termin je dosta raširen na teritoriji Crne Gore, bilo da je u izvornom značenju ili u pridjevskom obliku, deminutivu itd. Vizantijsku složenicu *maurovlahos* preuzeli su Mlečani pa otuda *morlacco* (1431; Vlasi ili Murlaki) za balkansko stanovništvo koje se seli na njihovu teritoriju za vrijeme Turaka. Odatle se ova riječ širi i dalje u evropske države. U jednoj crnogorskoj narodnoj pjesmi pominje se Vlašić Radule, rumunsko lično ime sa slovenskim nastavcima. To je onaj Radul-beg iz Karavlaške koji se oženio sinovicom Ivana Crnojevića. Iz narodnih pjesama poznato je „Vlašče Vuče Riđanine“, odnosno „čobanin vlaški“ u dečanskoj hrisovulji. Etimologiju riječi *Vlah* (*vlaški*) P. Skok objašnjava time da je ovo praslovenska posuđenica iz gotskog *walhs, *walah*, *walh*, dalje *velsch*. Slog *vla-* u riječi *vlah* nastao je po zakonu likvidne metateze (polj. *wloch*, rus. *voloh*).¹

U literuri obično se ime Vlasi povezuje sa pastirima, katunima i plemenskim organizovanjem, koje je karakteristično samo za Crnu Goru i ševernu Albaniju, odnosno prostor stare crnogorske države Duklje. To posebno ističu K. Jireček i M. Šufflay, a ovaj drugi kaže da „čista pastirska krv saraduje kod stvaranja klica crnogorskih plemenskih tvorbi. Za saradnju Rumunja govore imena Piperi i Mugoši“, ali da je, iako nesporno da su crnogorska i albanska plemena postala iz katuna, njihova geneza u detaljima je veoma komplikovana.²

---

¹ P. Skok, *Etimologijski rječnik srpskoga ili hrvatskoga jezika III*, Zagreb 1973, 607-608.

² M. Šufflay, *Srbi i Arbanasi*, Beograd 1925, 60.

Arbanaško bratstvo „Velazeni“, koje se pominje 1416. u skadarskom okrugu, je zapravo „zadruga pastira *villa Vlasani*“. Ovde se posebno ističe „da je pastirski katun unio u pleme baštinske jedinice pradoba: krvnu osvetu i pobratimstvo koje se kod vlaških pastira spominje u Tesaliji još u XI vijeku“.³

Romanske etničke skupine izbacile su čitave slojeve ševernih Rumuna na jug i na zapad ispred vrata dalmatinskih gradova. Tako su se preci poznijih Morlaka (Maurovlachi, Crni Vlasi) protezali u XVI vijeku duž čitave Dalmacije od Kotora do Senja. „Jaki odjeli Rumunja, kao južni nastavak dalmatinskih morlaka, vide se u krajevima današnje istočne Crne Gore. Ne samo dva gorska vrha, Durmitor i Visitor, nose godine 1330. rumunjsko ime“, već i stare povelje vrve slovenskim imenima s rumunskom simbiozom, kao što su Radule, Gradule i sl. Simbiozu vlaških pastira i starog slovenskog plemena Lužani nalazimo kod crnogorske plemenske tvorbe između rijeka Zete i Morače.⁴

U XV vijeku jedan stanovnik Kotora se pominje kao *Gurcho Urda*, čije ime ima istu osnovu kao rumunska riječ *urda* (vrsta sira), koja se i danas koristi u Crnoj Gori. Vlaškog su porijekla i crnogorske riječi: frus, (h)ira, turin. Postoje brojni dokazi da je duž Crnogorskog primorja (odnosno duž jadranske obale) postojala velika morlačka zona. Koncem XV vijeka poslovenjeni su i ovi snažni Morovlasi, koji su prihvatili i slovenski jezik.⁵

„Neki Vlasi su se izdavali za Grke, pa se toponim *grčki katun* može vezati za Vlahe stočare“. Isto tako i toponim Šatorište, „sigurno je nazvan po vlaškim logorima. Srednjovjekovni magistralni put od Dubrovnika preko Onogošta za Brskovo i Lim vodio je preko Trebiješa đe su na sredini puta između Onogošta i Manastira Morače vlaški ponosnici, kiridžije, razapinjali šatore i odmarali se sa svojim karavanima na dugom putu“.⁶

---

³ M. Šufflay, n. dj., 61, 63.

⁴ M. Šufflay, n. dj., str. 75.

⁵ M. Šufflay, n. dj., 76, 81.

⁶ S. Popović, *Rovca i Rovčani*, Nikšić 1997, 33.

Manastir Morača je imao na svojim posjedima Vlahe.⁷ Vlasi stočari su uspijevali da se stočarenjem ponekad i obogate. Takav je bio izvjesni Nikša Vlah sa svojim potomcima koji je postao toliko bogat da je njihova planina bila prostrana Lukavica. Kod Vlaha u Crnoj Gori preovlađivala su patronimička imena, što srijećemo i kod Crnogoraca u isto vrijeme.

Vlasi se u XV vijeku prilagođavaju sredini u kojoj žive, ali se dolaskom Turaka povezuju i sa njima postajući »neobuzdani i nasilnici«. Vlasi su imali zvanja vojvoda i knezova, što potvrđuju dubrovačke arhivalije.⁸

Etnička cjelina Vlaha romanskog porijekla miješanjem sa slovenskim stočarskim elementima stvara stalež Vlaha stočara među kojima je bilo više Slovena nego Vlaha.⁹

Prema predanju na teritoriji Rovaca živjela su poromanjena vlaška plemena čiji se nazivi mjesta po ovom kraju odnose na Macure, vlaški rod. Macure se povlače u brdovite krajeve Rovaca, Bratonožića i Morače. Njihov naziv potiče od romanske (italijanske) riječi *mazzare* – tući, biti, pa ovđe postoji izraz »tuku se kao Macure«. Poznati su toponimi u Rovcima: Macursko groblje, Macur – jama, ispaša Macurovine, te Pino selo, Pine Lazine, Pina voda, sve prema macurskom bratstvu Pine. Odavde ih je proćeralo slovensko pleme Lužani.¹⁰

Kada su vlasti 1477. godine izvršile popis Hercegovačkog sandžaka kao zasebne Turske upravne jedinice ovđe se našla i nahija Rovca sa 51 domaćinstvom. Rovčani su u njemu predstavljeni kao

---

⁷ P. Skok, *Iz rumunske literature o balkanskim Vlasima*, Glasnik SND, III, 307.

⁸ S. Ćirković, *Herceg Stjepan Vukčić Kosača i njegovo doba*, Beograd 1964, 273.

⁹ V. Ćorović, *Prošlost Hercegovine*, Glasnik jugoslovenskog prof. društva, XVII, 11-12, Beograd 1937, 871.

¹⁰ S. Popović, *Rovca i Rovčani*, 32.

stočari koji imaju zimska i ljetnja boravišta. Ovi stočari su nazivani i popisani kao *Vlasi*.

Vlaha iz roda Nikšića bilo je i u vrijeme dolaska Turaka, a vjerovatno i prije, koji su se naselili u područje stare župe Brskovo kod Mojkovca, u selo Lipovo, đe su vremenom postali sitne spahije.¹¹

Doba Skender-bega Crnojevića (kraj XV i prva polovina XVI vijeka) u Crnoj Gori je karakteristično po tome što su Vlasi (vlasi – stočari), koji se u Turskim dokumentima nazivaju i filurdžije, po tome što su plaćali porez pod imenom *filuri*,¹² bili veoma brojan narod u Crnoj Gori.

Po carskoj zapovijesti, kaže se u defteru iz 1523. godine, nametnut je u Crnoj Gori desetak, harač i ispendže. Ali pošto se spominje sandžak crnogorski kao tvrda i krševita zemlja, te da raja nije sposobna da daje desetak, harač, ispendže i druge poreze, na svaku kuću i baštinu po vlaškom običaju je nametnuto 55 akči. Od toga je određeno 33 akče za carsku blagajnu kao harač, 20 akči umjesto desetka i ispendže sandžak begu, a dvije akče za ljude koji skupljaju porez. Takav red uveo je i unio u defter Skender-beg,¹³ „sandžak crnogorski, primorski i sve dukljanske zemlje gospodar“.¹⁴

Raja se žalila na pričinjeni zulum na carskom dvoru, uz izjavu da je sam Skender-beg napisao defter, upisujući čak i baštine mrtvih. Pod imenom *filuri* (dukati) plaćali su Vlasi godišnji porez u vrijednosti jednog dukata.

Na četvrtom listu u defteru popisani su sultanovi hasovi. Kao prvi prihod spominju se „kuće filurdžija“ sandžaka crnogorskog sa obrađenim baštinama – 3.151 kuća po 33 akče. Na petom listu dati su popisi hasova sandžak bega. Opet se među ostalim

---

¹¹ M. Barjaktarović, *Rovca*, Titograd 1984, 24.

¹² Riječ *filuri* dolazi od srednjovjekovne latinske riječi *florenus* = dukat.

¹³ B. Đurđev, *Filurdžije u Crnoj Gori u vremenu Skender-bega Crnojevića*, Zapisi knj. 24, sv. 6, Cetinje 1940, 332-337.

¹⁴ B. Šekularac, *Dukljansko-crnogorski istorijski obzori*, Cetinje 2000, 53.

prihodima spominju kao prvi „kuće filurdžija“ sa obrađenom baštinom. Na svaku kuću i baštinu po 20 akči.

U svim nahijama po defteru iz 1521. godine i u ogromnoj većini, po defteru od 1523. godine, svi stanovnici su filurdžije i plaćaju od kuće i baštine porez filuri, kako je navedeno po kanun – nami.

Prvi defter se odnosi na nahije – Lješansku, župu Malonšići, Pješivce, Riječku i Crmničku, a u drugom se dodaje i Cetinje. U ovim nahijama stanovništvo je plaćalo po 55 akči na ime poreza filuri od kuće i baštine i naziva se prema tome filurdžije. Drugi defter ima i nekoliko sela u Donjoj Zeti i u Grblju. Filurdžije Grblja su zapisani kao carski has.¹⁵

Stanovništvo Crnogorskog sandžaka u vrijeme Skender-bega Crnojevića najvećim dijelom spadalo je u filurdžije. Filuri su u Crnoj Gori plaćali Vlasi, što se vidi po tome što kanun-nama izričito veli da se filuri plaća po „vlaškom običaju“. Turci su vlaške institucije preuzeli kao običajno pravo po institucijama srednjovjekovnih balkanskih država. Ovde se ističe da se u srednjovjekovnoj srpskoj državi pod imenom *Vlah* podrazumijeva stočar.

Vlasi pod Turcima plaćaju filuri, a u Crnoj Gori se nalaze u povlašćenom položaju, jer nijesu isto što i obična raja čiftije. Prema tome filurdžije u Crnoj Gori Skender-bega crnogorskog se ne razlikuju od ostalih Vlaha – filurdžija.¹⁶

Nagli porast stanovništva u XIII vijeku u gradu Baru uticao je na socijalni i etnički sastav građana. Prirodni priraštaj Romana je opadao, a glavni udio u porastu stanovništva imali su došljaci iz zaleđa, Sloveni, Vlasi i Arbanasi. Ovi su davali radnu snagu i zanatlije, obavljali teške poslove usluga i poljoprivrede, a Romani su bili glavni korisnici ekonomskog prosperiteta. No, novi građani su uspijevali da se obogate i uzdignu, a romanske porodice su siromašile.

---

¹⁵ B. Đurđev, n. dj., 333-334.

¹⁶ B. Đurđev, n. dj., 335-336.

U doba Balšića su pojedinci dostigli takav nivo da su zetski vladari poklanjali imanja zaslužnim građanima u Međuriječju, čija su imena očigledno vlašskog porijekla, odnosno izvjesni Maruško i Markula, po kojima je i mjesto dobilo ime Marušково.¹⁷

U povelji kralja Milutina porodici Žaretića iz 1319. godine pominju se sela Štitare i Vlaštake, ali i Malinin kal, Prokupov dol i Podmeličije, a 1333. godine pominje se Marčuleto, Kuršeti i Špinjola.

U jednom dokumentu iz 1553. pastiri Mrkojevića nazivaju se Morlacima.¹⁸

Kada je riječ o Vlasima u Crnoj Gori istraživači nalaze njihove tragove u svim krajevima Crne Gore. Tako se kaže da su Ridani bili sjedište jednog vlašskog plemena, đe se sada nalaze Krivošije. Vlaško pleme Nikšići je, god. 1399. zauzelo okolinu starog Onogošta pa i samu gradsku tvrđavu nekadašnju povremenu rezidenciju Uroša IV srpskog vladara.

Vlaške pastirske zajednice se javljaju dosta često nedaleko od Dukljanskog primorja u prvim godinama XI vijeka, a savremenici ih ponekad nazivaju drumskim razbojnicima. Poslije ovih prvih pomena Vlaha prilike koje su uticale na odnose vlaških plemena su se uskoro izmijenile.

Oni se sele i pomjeraju zapadnije i dolaze do samih gradskih zidina jadranskog primorja. Iz dubrovačkih listina se vidi da vlaški pastiri pouzdano i poslušno vrše službu iznajmljivača teglećih životinja za trgovačke prevoze. Vremenom sve više Vlaha dolazi u okolinu Kotora i Dubrovnika. Doduše, prošli su u nekoliko generacija kroz slovensku retortu, pa se nijesu razlikovali od starinaca po jeziku, već samo po pastirskom zanimanju. Oni su toliko ojačali da su sasvim izmijenili odnose u okolini grada. Počeli su potiskivati dukljanske starosjedioce prema Primorju, a ovi ulazeći u gradove stvaraju gradski proletarijat.¹⁹

---

¹⁷ S. Ćirković, *Bar grad pod Rumijom*, Bar 1984, 25-30.

¹⁸ Đ. Bošković, *Stari Bar*, Beograd 1962, 163, 192.

¹⁹ A. Dabinović, *Kotor u II Skadarskom ratu (1419-1423)*, Rad JAZU, 115, Zagreb 1937, 137-139.

U gradskom zaleđu vlaški pastirski živalj je sve više bio odlučujući faktor življenja na toj teritoriji.

Vlaško-arbanaška seoba pokrenuta je u drugoj polovini XII vijeka uglavnom prema Moldaviji, ali i prema Atici i Dukljanskom primorju i dubrovačkom zaleđu. Čak se kod nekih autora vjeruje da su zetski vladari Balšići i hercegovački Hranići vlašskog porijekla.

U okolini Trebinja, Ljubinja i Gacka spominju se u sredini XIV stoljeća vlaška plemena Zupci.

Vlaški elemenat u Zetskoj državi, kako po brojnosti, tako i po dinamici, značajan je socijalni i politički faktor naročito u krajevima u zaleđu Kotora, pa do Skadarskog jezera.²⁰

Pitanje Vlaha je bilo aktuelno kod brojnih istraživača i istoričara u XX vijeku da je ponekad dolazilo do zbunjujućih zaključaka. Neki od njih su ih miješali ili čak poistovjećivali i sa drugim narodima, a smještali su ih na cijelom Balkanskom poluostrvu.

Prema jednoj od tih teorija, Vlasi su se iselili iz svoje postojbine poslije smrti Manojla Komnina 1180. godine. Naime, ustali su protiv Isaka Anđela, ojačali svoje položaje između trećeg i četvrtog krstaškog rata, zadržali se neko vrijeme u Pomoravlju, krajevima koji se zovu Stara Vlaška, dok je vrijeme tatarskih najezdi značilo konačni razlaz velike vlaške zajednice. Veći dio Rumuna krenuo je drinsko-timočkim koridorom u današnju Rumuniju, dok je manji dio raspršen u Tesaliju u krajeve između Vojuše i na severu do Neretve, te prema severozapadu, sve do istočne Istre.²¹

Međutim, filološka istraživanja donekle omogućavaju da se dođe do približnih granica vlaško-arbanaške simbioze.

Čuveni crnogorski pisac Pop Dukljanin je veoma dobro znao za Vlahe i njihova boravišta, a ni jednom riječju ne spominje Arbanase, osim u slučaju da je kralj Radoslav uzeo za ženu Arbanasku 1073. godine.²²

---

²⁰ A. Dabinović, n. dj., 241, 242.

²¹ A. Dabinović, n. dj., 247.

²² Isti, 255.

Na Zetskom primorju se tada obično govori o romanskom elementu i doseljavanju romanskog stanovništva u zapuštene dalmatinske varoši, kojima se kasnije pridružuju pridošli elementi Sloveni i Arbanasi.²³

Prije velike vlaške seobe u XII vijeku teritorija do Makedonije će su „stanovali crni Latini naziva se Morovlahijom“. Ovaj se termin upotrebljava i kasnije, poslije 1350. godine za Moldaviju.

U vrijeme kad su krajevi od Kotora do hrvatske granice bili pozornica velike vlaške seobe, odigrala se od Kotora do Vojuše druga transferzalna seoba od istoka prema Zapadu. Vršiocu te seobe bili su Vlasi i Arbanasi. Vlasi su živjeli od 894. godine pod slovenskom službom božjom i time bili pod njihovim velikim uticajem.²⁴

Prema K. Jirečku, pojedina plemena u Crnoj Gori i Hercegovini se spominju kao Vlasi i Arbanasi, kao zajednice nomadskih stočara, koji su se doselili sve do Primorja iz dalekih krajeva u unutrašnjosti. Pripadnici tih plemenskih zajednica su živjeći sa Slovenima naučili jezik svoje okoline, pored svoga rumunskog. Jedni od drugih su prihvatili nazive i imena tako da danas nalazimo romansko-slovensku simbiozu i u imenima.

Vlasi su se toliko bili utvrdili u Primorju da se čak i pojedine odredbe statuta gradova odnose na njih kao tuđince.

Uparedo sa južnom seobom Vlaha razvijala se seoba i sjeverno od Vojuše, sve do rijeke Neretve. No, to su bile višekratne seobe. Plemenske zajednice mijenjaju više puta svoje boravište, a seobe su se dešavale kao posebne, povremene najezde. To potvrđuju kotorska i dubrovačka dokumenta. Te seobe se odvijaju uglavnom tokom XIV stoljeća, a nastavljaju se duboko i u XV vijeku.²⁵

---

²³ M. Šufflay, *Srbi i Arbanasi*, Beograd 1925, 10.

²⁴ K. Jireček, *Sitzungsberichte der kgl. bohm. Ges. der Wissenschaften*, Prag 1879, 99.

²⁵ A. Dabinović, n. dj., 269 (F. Miklošić, *Monumenta Serbica*; M. Pucić, *Srbski spomenici*).

U jednom dokumentu iz 1429. godine, septembra mjeseca, dubrovačkom knezu se obraća Vlaosav od Olova, a 1420. godine, marta mjeseca, među dubrovačkim prijateljima potpisani su i „Vlasi od Plešića“.²⁶

U manastiru Dobrilovina kod Mojkovca, na ševeru Crne Gore, sačuvan je Katastik ovoga manastira²⁷ iz XVIII vijeka u kome se navode poklonjena imanja i imena priložnika, po selima i mjestima. Među njima je i znatan broj vlaških imena, odnosno Vlaha.

Među priložnicima sela Bratojevići su Vlasi: Mare, Margarit, Tihana, Janu, Hotaš.

Selo Kulizići: Matijaš, Vitor, Vilareta, Vitoje, Manda, Joanu.

Selo Polja: Mirčeta, Duka, Radul.

ikšić: Aranit, Jagita, Gvoja, Indija.

Pleme Krišci: Radul, Todor, Manda, Januš, Vumila, Vitoš, Petruša.

Selo Stari Vlah: kuća Kaplamovića: Mosil, Osim, Romanija.²⁸

U Dobrilovinskom katastiku nabrajaju se i Vraneši, jedna od župa kod Bijelog Polja. Vraneši su bili brojna stočarska grupacija u Vlaškoj nahiji kneza Heraka Vraneša, njihovog poglavice. Turski defteri bilježe ovu nahiju kao sedam katuna, koja je uključujući i domaćinstva starješina džemata brojala 220 kuća i 28 neoženjenih.²⁹

Knez Herak i njegovi srodnici imali su u tursko doba privatne posjede, a jedan njegov sin je islamiziran, što upućuje na zaključak da su ovdašnji Vlasi bili lojalni turski saradnici. Ime Vlaha

---

²⁶ K. Jireček, *Spomenici srpski*, Spomenik 11, Beograd 1892, 72 i 78.

²⁷ B. Šekularac, *Dobrilovina i Dobrilovinski katastik*, Mojkovac 1988.

²⁸ B. Šekularac, n. dj., 53-59.

²⁹ N. Filipović, *Vlasi i uspostava timarskih sistema u Hercegovini*,

Godišnjak ANU BiH, XII, Sarajevo 1977, 122, 150.

Vraneša se vremenom širi i van ove nahije, na područje Starog Vlaha u Bihoru.³⁰

Titule knezova Milike i Stjepana su u stvari „produkt rodovsko-katunske organizacije Vlaha kao slobodnih seljaka jer se javlja vlaški starješinski sloj katunara, knezova, vojvoda, kao i ratnički sloj“.³¹

Vraneši su preko svojih starješina u tursko doba saradivali s Turcima jer su bili ugroženi na svojoj teritoriji, pa stupanjem u tursku službu dobijaju određene privilegije.³²

U ispravama crnogorskog vladara i vladike Vasilija Petrovića pominje se 1748. godine (15. februara) izvjesni Ivan Vlah, kojega vladika tereti za dug u dinarima i za krst, te se obraća izvanrednom mletačkom providuru Vinčencu Griti, da natjera Ivana Vlaha dobre volje ili tamnicom da obaveze izvrši.³³

Nešto kasnije, 30. III 1756. godine Vasilije Petrović piše izvanrednom providuru Đustinu Boldu i žali se na Ivana Vlaha, „ot Nikšićah“ koji ga pismima kleveće, njega i njegovo otečevstvo, u svoje ime i u ime sopraitalenta, a protiv „pravednoga principa“. Zato vladika crnogorski moli providura da ga pozove u palaču i da mu zapovijedi neka „gleda lakat i nožice i svoga brata đe se dio“.³⁴

U Paštrovićima, vlaškog porijekla je ime pašnjaka Sornja. Naziv sela Tudorovići je nastao po ličnom imenu Tudor, koje se vrlo često srijeće kod Vlaha.

---

³⁰ Lj. Stojanović, *Stari srpski zapisi i natpisi*, II, Beograd 1929, 3044, 3335.

³¹ N. Filipović, n. dj., 128-9.

³² Ž. Šćepanović, *Srednje Polimlje i Potarje*, Titograd 1979, 72.

³³ J. Milović, *Zbornik dokumenata iz istorije Crne Gore (1685-1782)*, Cetinje 1956, 200.

³⁴ J. Milović, n. dj., 253.

Vlašskog su porijekla i toponimi: Butorina njiva i Đeniš njiva, ali i imena iz spomenika – Tarnut, Gurko, Gogna, Kocan i dr.³⁵

U staroj crnogorskoj državi Zeti, naročito u njenoj istoimenoj oblasti u srednjem vijeku, u doba Balšića odvijale su se krupne društvene i političke krize i promjene, koje su bile odraz klasnih sukoba u feudalnom društvu. Ovđe su se stočarske katunske zajednice, nastojeći da se iz planinskih staništa približe župnijim i plodnijim oblastima, ujedinjavale sa klasno eksploatisanim župama u borbi sa snagama starofeudalnog poretka u Zeti.

U doba Balšića i Crnojevića sva društvena zbivanja odvijala su se u znaku slabljenja feudalnih elemenata društva pod pritiskom udruženih snaga gorskih katuna i stanovništva po starim župama. Sve te procese ubrzali su napadi Mlečana i Turaka, naročito ovih drugih koji su osvajanjem zetskih teritorija uvodili svoj sistem feudalne vlasti. Oni su posebno vodili računa o naseljima stočarskih ratničkih družina, tako da je Crna Gora dobijala „martoloske filurdžijske povlastice i samouprave bez zavođenja timarskog sistema. Na ovoj osnovi, povezanoj sa nomadskim i polunomadskim stočarenjem i zabačenošću njihova zavičaja izgradiće crnogorska bratstva od XVI-XIX vijeka svoje novo plemensko društvo“.³⁶

No, u planinama Zete zadržao se i održavao ilirsko-romanski, nomadski i polunomadski stočarski element – Vlasi i Arbanasi. Ovaj sloj je dugo živio odvojeno od župskog društva. No, vremenom je došlo do procesa etno-biološkog stapanja, putem koga se vrši sloveniziranje sve većeg dijela Vlaha i Arbanasa, koje će kulminirati u doba kada je Zeta bila u sastavu srpske

---

³⁵ I. Božić, *Nemirno pomorje XV veka*, Beograd 1979, 116.

³⁶ V. Čubrilović, *Terminologija plemenskog društva u Crnoj Gori*, SANU, Etnografski institut, knj. 9, Beograd 1959, 6.

države Nemanjića, iako kao udiona kneževina. Međutim, njihovo sloveniziranje nije podrazumijevalo i njihovo socio-političko uključivanje u feudalno društvo. Njihovo zanimanje je i dalje bilo stočarenje, poneđe i zemljoradnja. Umjesto povezivanja sa feudalnom vlašću oni su se neposredno povezivali sa državom i vladarem u cilju sticanja povlastica i uzvratnog davanja posebnih obaveza, prvijenstveno vojnih.

Kod znatnog broja istraživača ističe se da su Vlasi izvršili značajan uticaj na stvaranje posebnog etnosa u Duklji, odnosno Zeti. Pri tome se, ponekad, miješaju Vlasi (romanska starobalkanska skupina), zatečeni od Slovena sa sloveniziranim Vlasima, koji su taj naziv od starih Vlaha, kao stočari, zadržali samo u profesionalnom smislu, zbog čega ih pišu malim slovom. Turci su ih posebno uvažavali iz čega je nastao i pojam o tzv. "vlaškom pravu". U zakoniku cara Dušana (čl.77) Vlasi su, zbog višednevnih putovanja zimi i ljeti, morali na nekom terenu da borave, zbog čega su plaćali godišnju globu od 100 perpera, dok su ratari plaćali polovinu od te sume.³⁷

Ipak, nema sumnje da su Vlasi u srednjem vijeku bili zastupljeni u etničkom sastavu stanovništva u Zeti, što se vidi iz brojnih dokumenata. Tako se u povelji kraljice Jelene, supruge srpskog kralja Uroša I, manastiru Sv. Nikole na Vranjini od oko 1280. godine o poklonu sela Krnjice, uljanicima u Kruševici i sto perpera od Sv. Srđa na Bojani, baca prokletstvo na svakog vlastelina velikog ili malog, koji ne bi to poštovao. U povelji je zapisana odrednica: „ili je Srbin ili Latinin, ili Arbanas, ili Vlah“. Slično je i u povelji Stefana Uroša (kralja Milutina), istom manastiru, iz oko 1296. godine,

---

³⁷ T. Taranovski, *Istorija srpskog prava u Nemanjićkoj državi*, I, Beograd 1931, 71.

koji prilaze selo Orahovo. U njoj se kaže: “A ot vlastel velikih i malih kto se obrete i čto ljubo ispakosti ... ili Srbin, ili Latinin, ili Arbanas, ili Vlah, da primi gnjev i nakazanje od kraljevstva“. Ovđe je jasno da su Srbi, Latini, Arbanasi i Vlasi navođeni kao određene etničke grupe.³⁸ Ovđe su Latini svakako romanski živalj u Crnogorskom primorju i gradovima koji su se držali katoličke tradicije, uključujući i one romanizirane Slovene. Uostalom, i danas se za Crnogorce na primorju može čuti atribut „da su to Latini“, kada se šale „severnjacima i primorci“.

Ovđe želimo istaći stav crnogorskog vladike i vladara Petra I kao indikativan. Naime, on u svojoj *Kratkoj istoriji Crne Gore* opisuje kako je Staniša Crnojević, poturčeni Skenderbeg, sa svojom brćom pošao u Carigrad i od sultana tražio upravu nad Crnom Gorom pod uslovom da plaća danak onako kako su ga plaćali karavlaški i karabogranski begovi. Međutim, islamizacija je već naveliko bila zahvatila crnogorske krajeve pod turskom vlašću, pa i one u kojima su živjeli Vlasi.³⁹

Uostalom, i u jednoj narodnoj epskoj pjesmi Banović Strahinja se bori protiv Turčina Vlah Alije. Radi boljeg razumijevanja pojma Vlah zanimljivo je uzeti i konstataciju „da imena Srbin i Vlah mijenjaju međusobni odnos i u tursko doba: s jedne strane, u spoljnom (naročito muslimanskom) izražavanju dolazi do generalizacije imena Vlah i njegove primjene na sve pravoslavce, a s druge strane ono se gasi kao samonaziv i dolazi do potpunog stapanja sredina nekadašnje vlaške i srpske (čitaj i

---

³⁸ B. Šekularac, *Vranjinske povelje XIII-XV vijek*, Titograd 1984, 39-43.

³⁹ P. Radusinović, *Stanovništvo i naselja zetske ravnice od najstarijeg do novijeg vremena, I*, Nikšić 1991, 300.

crnogorske) tradicije. Sem toga razvile su se i raznolike lokalne promjene vlašskog imena⁴⁰.

Zanimljiv je slučaj manastira u selu Goričani, u Zeti, koji nije imao isti položaj kao drugi manastiri u Crnoj Gori u XVI vijeku. On za svoja imanja nije plaćao otsekom (mukatu) nego su kaluderi i popovi upisani kao obični stanovnici Crne Gore – filurdžije. Ovaj je manastir stradao u toku XVI vijeka, jer se već od 1570. godine više ne pominje.⁴¹

Staro crnogorsko pleme Mataguže i naziv sela Balabani, predanje vezuje za staro poromanjeno pleme koje se izmiješalo sa Slovenima i vremenom asimiliralo sa njima i novodošlim stanovništvom koje je bježalo pred najezdom Turaka. Tako su nastajala nova jaka plemena koja su dobijala i novu organizaciju u društva i vlast u plemenu. Tako Malisori pominju plemena Matagužana, Tihomira i Bošnjaka. Sjećanje na Matagužane zadržalo se samo u imenu sela Mataguže u Zeti. No, zabilježeno je i predanje da su Matagužani živjeli i u Kučima, kao stari narod. Vjeruje se da su u pitanju isti Matagužani (u Zeti i Kučima) a da je njihovo pojavljivanje na dva mjesta povezano sa pomjeranjem stoke na zimska i ljetnja pasišta.⁴²

Kod hrišćanskog stanovništva u Podgorici glavnu materijalnu poziciju imali su kneževi koji su vršili ulogu organa turske vlasti nad hrišćanskim življem u XVII vijeku. Prema popisu od 1582. godine zabilježeno je u Podgorici 10 popova, 5 kovača hrišćana, ali se javljaju i muselemi, kao izdvojene grupe ljudi. Podgorički džemat je imao 18 ljudi, koji su bili oslobođeni poreza. Među njima je bilo i popova. Ovđe je zanimljivo istaći da su

---

⁴⁰ M. Pešikan, *Zetsko-humsko-raška imena u početku turskog doba*, SANU, Odjeljenje jezika i knj., Onomatološki prilozi, knj. 3, Beograd 1982, 34.

⁴¹ P. Radusinović, n. dj., II, 63.

⁴² P. Radusinović, n. dj., II, 97.

---

popisom u Podgorici i Budimlji obuhvaćene dvije grupe stanovnika sa statusom Vlaha koji su imali po tri kuće.⁴³

Imajući u vidu sve ove podatke može se sa dosta sigurnosti tvrditi da su preci brojnih porodica i bratstava u Crnoj Gori, Hercegovini, Dalmaciji i Albaniji vlašskog, odnosno romanskog porijekla, ali su tokom vijekova živjeli i radili sa Slovenima. Miješajući se sa njima bili su slovenizirani postajući tako dio tih naroda – crnogorskog, hrvatskog, srpskog... Uostalom, to potvrđuju brojni toponimi i antroponimi koji su se zadržali do danas na prostoru pomenutih teritorija.

---

⁴³ Isto, str. 206.